

Mgr. Klára Šimáčková Laurenčíková
zmocněnkyně vlády pro lidská práva

Ústavní soud
Joštova 8
660 83 Brno 2

Praha, 14. března 2024
Čj. 11200/2024-UVCR

Stanovisko Zmocněnkyně vlády pro lidská práva k ústavním stížnostem Mgr. Jitky Strakové, spisová značka I. ÚS 605/24, a Alice Madlen Köhlerové, spisová značka II. ÚS 673/24.

Amicus Curiae

Postavení Zmocněnkyně vlády pro lidská práva

Rolí Zmocněnkyně vlády pro lidská práva je zajišťování ochrany lidských práv, které mimo jiné spočívá v dohledu a zpracování zprávy o plnění závazku plynoucích z mezinárodních smluv v oblasti lidských práv, jež ČR předkládá jednotlivým smluvním kontrolním mechanismům na úrovni OSN a Rady Evropy a v rámci EU; spolupracuje s orgány státu a posuzuje řízení a výstupy týkající se uvedené agendy; připravuje podněty ke zlepšení stavu dodržování lidských práv a rovnosti a navrhuje opatření k jejich zlepšení.

Součástí agendy je i oblast reprodukčních práv žen zahrnující porodnictví, včetně zajištění ochrany svobodné volby místa a způsobu porodu.

V rámci svého zmocnění se obrací na Ústavní soud s intervencí ve prospěch stěžovatelek v řízeních o jejich ústavních stížnostech, s ohledem na hrubý zásah do práva na svobodnou volbu místa porodu obecnými soudy. Rozhodnutí obecných soudů mohou vést k zásadnímu omezení až vyloučení práv žen rozhodovat o svém vlastním těle a mohou rovněž vést k ohrožení života a zdraví žen i jejich dětí.

Stanovisko

Zmocněnkyně vlády pro lidská práva je silně znepokojena informací, že v České republice došlo k trestnímu stíhání, a dokonce pravomocnému odsouzení ženy a doly v souvislosti se svobodnou volbu místa a způsobu porodu.

Česká právní úprava volbu místa porodu a přítomnost blízké osoby umožňuje.

Taková volba není zákonem ani podzákonnou normou nijak upravena a omezena. Volba místa porodu není zakázána, ani s touto volbou nejsou spojeny žádné sankce. Česká republika se zavázala k tomu, že bude respektovat hodnoty nedotknutelnosti osoby a tělesné integrity rodící ženy, a že bude výkon těchto práv chránit.

Právo na volbu okolností porodu je chráněno mezinárodními smlouvami o lidských právech, a plyne i z rozhodování Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), který ho považuje za jádro článku 8 Úmluvy o lidských právech. ESLP současně v souvislosti s nevhodnými a nerespektujícími praktikami vyzval Českou republiku, aby respektovala reprodukční práva žen a svůj systém přenastavila v souladu s vývojem práva a vědy. S dalším posílením reprodukčních práv žen a zlepšení podmínek pro svobodnou volbu místa porodu počítá i vládní Strategie pro rovnost žen a mužů na léta 2021-2030, která reaguje také na kritické evaluační zprávy OSN, výboru pro odstranění diskriminace žen, o stavu lidských práv v České republice. Zprávy kritizují nízkou míru autonomie žen při porodu, jak v porodnici, tak u domácích porodů, včetně akceptace paternalistického lékařského modelu porodu. Rovněž kritizují represe vůči porodním asistentkám a omezování výkonu jejich činnosti. Kriminalizace volby domácího porodu, a to i při případné existenci rizik takového porodu, je v rozporu se všemi mezinárodními závazky i směřováním České republiky.

Česká republika svůj postoj k volbě domácího porodu výslovně a veřejně formulovala i před ESLP ve věci Dubská a Krejzová proti České republice (před malým i velkým senátem) k otázce regulace porodních asistentek, kde na explicitní dotazy ESLP prohlásila, že svobodné volbě místa porodu nijak nebrání, nikdo není kriminalizován, jde o právo každé ženy, a tento závěr je součástí obou rozsudků i disentních stanovisek.

Připuštění regulace, nebo dokonce kriminalizace svobodné volby místa porodu by mělo závažné negativní následky pro život a psychické a fyzické zdraví žen a dětí. Represivní a restriktivní přístup k rodícím ženám by vedl k ohrožení životů a zdraví jejich i jejich dětí, podobně, jako to vidíme v systémech, v nichž dochází k útokům do reprodukčních práv v případě interrupcí, a ženy by se dostávaly do ilegality a nebezpečí. Těhotenství a porod má vliv na život a zdraví, fyzické i duševní, těhotné ženy. Je to žena, která tato rizika nese, proto je to ona, která má právo o sobě rozhodovat. Zájmy nenarozeného dítěte jsou nedílně spojené se zájmy matky. Statistická data ze zahraničí ukazují, že domácí porod nepředstavuje vyšší míru rizika než porod v nemocnici, při zachování stejných parametrů pro komparaci. Obě místa s sebou nesou rizika jiného typu, ale se statisticky srovnatelným výsledkem, volba místa porodu není specificky ohrožující ani pro dítě. Rizika, bohužel i fatální, se mohou zhmotnit na obou místech. Česká republika navíc u porodu vykazuje nadměrně vysokou míru zranění žen (například důsledkem epiziotomií, nucené polohy na zádech nebo medikalizace porodu), pro samotnou ženu tedy porod v české porodnici je rizikovější. Ochrana nenarozeného dítěte nesmí být ztotožněna s lékařskými představami (v České republice navíc velmi deformovanými, protože zde dochází ke statisticky významnému nadužívání medicínských intervencí do porodu se škodlivými následky pro ženy i děti, v rozporu s odbornými doporučeními Světové zdravotnické organizace i dalších mezinárodních odborných doporučení). Skutečnost, že si matka zvolí jinou cestu, než akcentuje lékařská společnost, neznamena, že jedná proti zájmu dítěte. Privilegováním lékařských představ by došlo k nepřipustnému zásahu do autonomie a tělesné a duševní integrity ženy, a k omezení

místa a způsobu porodu. Navíc by se tím lékařům přiznal podíl na státní moci, tvorbu regulace, a to mimo systém dělby moci. V žádné jiné oblasti takovou pravomocí poskytovatelé zdravotních služeb nadáni nejsou, ani porod by se neměl vzdalovat demokratické koncepci moci.

Smluvní státy Úmluvy mají povinnost zajistit kvalitní služby akceptovatelné pro ženy. Akceptovatelné jsou takové služby, které plně zajišťují výkon práva na informovaný souhlas, respektují důstojnost a jsou prováděny citlivě s ohledem na potřeby ženy. Smluvní státy nesmí akceptovat formy nátlaku, které porušují práva žen na informovaný souhlas a důstojnost. Zdravotnické služby musí být poskytovány v souladu s lidskými právy, včetně práv na autonomii, na soukromí, důstojnost, nedotknutelnost a informovaný souhlas. Zvláštní zpráva OSN o porodnickém násilí poukazuje na to, že nerespektování volby ženy o místě a způsobu porodu je projevem porodnického násilí a připravuje ženy o autonomii. Omezování práce doly a bránění výběru osoby blízké u porodu je rovněž projevem porodnického násilí. Zvláštní zpráva OSN o porodnickém násilí vyzývá smluvní státy k úpravě systému způsobem, aby byla respektovaná možnost výběru místa porodu i přítomnost blízké osoby.

Česká republika by měla vytvořit systém (i na základě výzev ESLP, které byly ČR adresovány), který při respektování svobodné volby okolností porodu zajistí co nejvyšší míru bezpečí ženám i dětem. Prakticky to znamená, že by mělo dojít k tomu, aby stát přestal bránit samostatným porodním asistentkám ve výkonu povolání a zajistil systém návazné zdravotnické péče v případě komplikací, například podle německého vzoru.

Žádná rodící žena nemá povinnost podřídit se nabízeným zdravotním službám anebo родit ve zdravotnickém zařízení, je zcela na jejím svobodném rozhodnutí, které úkony a zákroky podstoupí či nepodstoupí. Ženy nelze nutit podstoupit hospitalizaci, operaci, císařský řez, proti jejich vůli či na základě nátlaku, a to ani nepřímo. Český právní řád, zákon o zdravotních službách, takovou možnost nepřipouští, mezi výjimky z informovaného souhlasu porod nezahrnuje, ani žádné jeho varianty podle diferenciací rizik. Ohrožení života a zdraví ženy, například uvedením do anestezie a rozříznutím tělesného orgánu nebo rozříznutí poševního svalstva, nesmí být vynucováno ani v zájmu dítěte. Všechny volby okolností porodu s sebou nesou různě velká rizika pro ženu nebo pro dítě, včetně porodu v plně vybaveném zdravotnickém zařízení. Nositelkou těchto rizik je především těhotná a rodící žena, regulovat svobodné rozhodnutí žen ohledně porodu by znamenalo nutit ženy podstupovat oběti a stanovovat povinnost podřídit se zásahům do svého těla. Zmocněnkyně je přesvědčena, že takový přístup by dostal Českou republiku do režimu článku 3 Úmluvy, zákazu mučení a nelidského a ponižujícího zacházení, a s hodnotami demokratické společnosti se vylučuje.

Zmocněnkyně vlády pro lidská práva je významně znepokojena i tím, že **došlo k trestnímu stíhání a odsouzení bez opory v trestním právu**. Volba místa a způsobu porodu je právem, národním i mezinárodním, chráněna. Právní řád České republiky neobsahuje povinnost родit ve zdravotnickém zařízení nebo povinnost porodit se lékařským doporučením. Tím spíše není možné něco takového vynucovat trestním právem. V demokratickém právním státě je nepřípustné rozšiřovat trestní represii mimo platné normy či v přímém rozporu s nimi.

Projevy obou stěžovatelek nejsou nejen trestné, ale ani protiprávní, ani neetické. Rozhodování o vlastním těle v době porodu je vysoce niterná, křehká otázka, jeho narušení může vést k celoživotnímu traumatu. Dula ženě pomáhala a podporovala ji, poskytovala první pomoc, její chování je naopak naprosto lidské, neetické by bylo, kdyby ženu opustila.

Postavení dul je také právem chráněno. Tyto ženy představují významný přínos pro rodící ženu. Zmocněnkyně je zaskočena přístupem soudů, které si podle individuálního hodnotového nastavení vytvořily vlastní trestné činy a odsoudily i laický doprovod. Pokud podle představ soudu mají ženy zůstat při porodu osamocené, bez porodních asistentek i bez dul a možná i bez otců, neboť i oni jsou jako laici ohrožení kriminalizací, považuje to zmocněnkyně za nelidské, a mimo náš civilizační okruh.

Zmocněnkyně také zdůrazňuje, že pokud stát na mnoha úrovních, legislativních, soudních i vládních, kontinuálně veřejně akcentuje, že každá žena má svobodnou volbu místa porodu, tak adresáti právních norem nemají možnost zjistit, že takové jednání stát chce kriminalizovat. A to i v kontextu situace, v níž stát deklaruje, že za legitimní považuje i rizikovou variantu volby domácího porodu, tedy porod bez porodní asistentky. Jak mohou ženy zjistit, že u jiných forem rizik to stát již za přijatelné nepovažuje?

Obečné soudy svými rozhodnutími nastolily prostředí plné nejistoty, v němž není zřejmé, co je a není po právu, za současného potlačení garantované individuální svobody a ochrany duševní i tělesné nedotknutelnosti; to je typické spíše pro nedemokratické režimy, udržovat lidi v hladině stálé nejistoty a právním deficitu a vytvářet pro ně nebezpečné situace a narušovat tělesnou integritu v okamžiku nejvyšší zranitelnosti. Tímto přístupem všech stupňů justice je zmocněnkyně značně znepokojena.

Zmocněnkyně uzavírá, že se o případu dozvěděla na základě tiskové zprávy, kterou ke svému rozhodnutí vydal Nejvyšší soud. Aktivní postoj Nejvyššího soudu, který jako první rozpoutal medializaci kauzy, považuje za problematickou, a ještě více prohlubuje její pochybnost o nezájatosti, spočívající primárně v tom, že k rozhodování došlo mimo právní kategorie, na základě předsudků. Zmocněnkyně ve stigmatizující medializaci nevidí žádný veřejný zájem. Jde o ženu, které zemřelo dítě. Trest obou žen byl v době zveřejnění již vykonán. Skandalizace jejich situace je prodlužování utrpení, ponižující tón charakterizuje i soudní rozhodnutí, dochází tím k zostřování a prakticky navazujícímu trestu. Soudy replikovaly paternalistický lékařský rámec na úkor aplikace práva a lidskoprávních hodnot i bezpečí.

Zmocněnkyně vlády je hluboce zneklidněna situací, že žena, které zemřelo dítě u porodu a potřebuje podporu, a dula, která jí pomáhala, se místo soucitu musely zodpovídat před trestními soudy, čelily ostrakizaci, a došlo tím k sekundární i terciální viktimizaci osob, které mají být naopak chráněny.

Mgr. Klára Šimáčková Laurenčíková